

Милан Б. ГРОМОВИЋ*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

ПЕСНИЧКИ ОДАБИР ТРАДИЦИЈЕ И ОТПОР НЕСЕЋАЊУ У ПОЕЗИЈИ ЉУБОМИРА СИМОВИЋА И МАТИЈЕ БЕЋКОВИЋА

Апстракт: Песнички поступак бирања традиције, у погледу есеја Т. С. Елио-та „Традиција и индивидуални таленат“, поетички је одредио два модерна песника и њихово дело довео у спрегу са поступком стварања алтернативе за губитак памћења или несећање. Реч је о креацији својеврсног песничког сећања као вишестепене алтернативе: реактуализација традиције, рефлекси топоса скромности из старе српске књижевности и неговање поетске молитве у погледу жанра. У огледу дајемо анализу песама „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ Љ. Симовића и „Богородица Тројеручица“ М. Бећковића са становишта песме-молитве чију дефиницију даје В. А. Маслова. Скрушеност као топос старе српске и књижевне традиције у Византији обновљена је и ревитализована у наведеним песмама и има функцију да уоквири задату лирску структуру са молитвеним и молбеним елементима. У огледу указујемо на естетику књижевноуметничког саображења на нивоу сакрално и световно тј. уметничко, што јесте основа песме-молитве савременог српског песништва. Долазимо до закључака да кључно опште место у средњовековном жанру молитве које се рефлектује на савремену лирску песму и обезбеђује јој естетичка разгрананавања у уметничком пољу јесте топос скромности (учестало увезан или изједначен са топосом грешности). Докази за нову лирски сврсисходну употребу овог топоса у песништву тражени су у визури семиологије, где се посредством Де Сосирове једначине ознаке и означеног у сржи језика и реторике песничког текста изналазе одрази византијске естетике који у помереном дискурсу епохе добијају синкретичну спрегу теолошког, културног и књижевноуметничког.

Кључне речи: Песничка традиција, алтернатива, Љубомир Симовић, Матија Бећковић, Богородица Тројеручица, поетска молитва, топос скромности, теотоколошка поезија, семиологија, граматички паралелизам.

ОД ТРАДИЦИЈЕ ДО ОТПОРА НЕСЕЋАЊУ

„Стварање принципа јесте највиша радња ума људског“ (Кнежевић 2001: 40).

У нашој науци о књижевности не јењава интересовање за византијске и ближње корене средњовековног и савременог српског песништва. Један од доказа

* Научни сарадник, milan.gromovic@ff.uns.ac.rs

за то засигурно је нова пажљиво приређена антологија песама о Богородици Драгише Бојовића под насловом *Радуј се, јер ње српска усња хвале: Антилоогија српске теотоколошке поезије (од XI до XXI века)*, која укључује богородичне песме Љубомира Симовића и Матије Бећковића.¹ Антологија указује на суштину песничког штовања Богомајке:

„Традиција поштовања Пресвете Богородице у српском народу је дуга и богата. У средњовековној Србији нарочито је било изражено, и преко задужбинарства, поштовање владара према Пресветој Богородици. [...] У богатом живопису храмова своје посебно место има и Богородица, а њене иконографске типове, преко симбола и богослужбене контекстуализације, налазимо и у српској поезији, од `Богородице шире од небеса` до `Богородице Умиљеније`“ (Бојовић 2020: 16).

У наведеној антологији заступљен је Бећковићев својеврсни асоцијативни циклус песама о Богородици, где су, поред „Богородице Тројеручице“ и песме: „Тројеруча чудотворка“, „Богородица Тројеручица заштитница српских песника“ и „Учини ми љубав“, чиме се стиче потпунији увид у теотоколошки дискурс песникове поетике. Песма Љубомира Симовића „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ доведена је у нов контекст у овој књизи, јер је уденута између „Тројеручице“ Бране Црнчевића, која указује на тројако страдање породице и кућног огњишта и „Молитве Богородици Тројеручици“ Петра Пајића – песме-молитве за заштиту и спас услед немоћи и безизлазности угроженог колектива.

Песнички поступак бирања традиције, у погледу есеја Т. С. Елиота „Традиција и индивидуални таленат“, поетички је одредио два модерна песника и њихово дело довео у спрегу са поступком стварања алтернативе за губитак памћења или несећање. Другост несећању није само пуко сећање, већ довођење тог сећања у савремен живи концепт памћења културе и њеног залога трајања. Реч је неговању својеврсног песничког сећања као вишестепене алтернативе: реактуализација традиције, рефлекси топоса скромности из старе српске књижевности и неговање поетске молитве у погледу жанра.

Симовић и Бећковић бирају традицију враћања на баштину српског средњовековља, у којем се обрасци византијске литургијске књижевности држе као предлошци – узорна списатељска усмерења. Сам чин повратка на писање које уз себе перманентно носи сугестивни надражај духовног, библијског карактера, тежак је и вишеслојан задатак савременог песника. У том смислу, савремена поезија заузима „високо место“ какво је књижевност заузимала у средњем веку и чин писања није сам себи сврха, већ се предметни свет песме рађа из духовности и уверења колектива. То важно место књижевност има у Византији, као и у књижевностима које настају на подручју њеног културног зрачења, а процес њеног подражавања

1 Термин „Мариологија“ (Марија + логија) чешће се користи у римокатоличкој цркви, али суштински означава исто што и „Теотокологија“: Теотокос + логија (грч. Θεοτόκος – мајка Божија). У питању је израз којим се у хришћанској теологији означавају промишљања и разматрања о Исусовој мајци Марији тј. о Богородици. „Мариологија (грч.) теолошко учење, грана теологије која се бави улогом Девине Марије у историји спасења“ (Цвитковић 2009: 248).

и призивања у прототекст савремене ауторске лирске песме сложен је и подсећа на литерарни поступак „кривог огледала“ који дефинише Сирил Манго у својој студији „Византијска књижевност као криво огледало“, када говори о односу византијске књижевности према узорима тј. класичној литерарној традицији:

„[...] књижевност [у Византији] је била нешто друго. Она се налазила на вишем нивоу [...] Њен задатак није био да се мења кроз време, већ радије да одржава константан однос са својим узорима. [...] Стога је византијска књижевност истовремено замућено огледало и огледало које искривљује. Али, можемо да се запитамо, зар деформација делимично не потиче и од нас? Зар декодирање било које књижевности из прошлости није интеракција текста и читаоца?“ (Манго 2009: 39–41).

У огледу дајемо анализу песама „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ Љ. Симовића и „Богородица Тројеручица“ М. Бећковића са становишта песме-молитве чију дефиницију даје В. А. Маслова.² Принцип традиције певања о Богородици јесте основа песничког сећања и стожер очувања литерарне баштине у двема наведеним песмама: „Захваљујући теотоколошкој поезији српска књижевност је задржала своју хришћанску нит одолевајући на тај начин ономе што је пролазно и нестално и на егзистенцијалном и на уметничком плану“ (Бојовић 2020: 17).

У песмама „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ Љ. Симовића и „Богородица Тројеручица“ М. Бећковића присутна су два кључна поетичка везива са српском средњовековном и, посредно, византијском песничком традицијом: неговање топоса скромности и компоновање поетске молитве.

СЕМИОЛОШКА ПРИЗМА ТОПОСА СКРОМНОСТИ

Скрушеност и категорија скромности као топос старе српске и књижевне традиције у Византији обновљена је и ревитализована у наведеним песмама и има функцију да уоквири задату лирску структуру са молитвеним и молбеним елементима.

Из позиционираности песничког субјекта који се у песми Матије Бећковића одликује бездомношћу и осакаћеношћу, а у Симовићевој је обузет „смадом грехова“³ заједнице чије је и сам део, произилази слика односа песника и света тј. представа о динамици збивања на тој релацији.

Комуникација са поетиком општих места⁴ из српске и византијске традиције у наведеним двема песмама најрепрезентативнија је из тачке сагледавања топоса

2 Види: Громовић, М. „Поетика Милосава Тешића у контексту византијске духовности“. *Језик, књижевност, контекст*. Ниш: Филозофски факултет, 617–631, 2020.

3 Епитет „смадан од грехова“ јавља се и у „Молитви Богородици“ Димитрија Кантакузина.

4 „Опште место, `топос`, представља једно од стожерних питања средњовековног књижевног и уметничког стварања уопште. Разгранат већ у античкој грчкој књижевности, свод општих места се у византијској књижевности још више шири, у зависности од нових схватања уметничког стварања и пишчевог односа према свету и књижевној материји. Са првим преводима

скромности, самоунизности, снисходљивости самог писара/песника. Избављење из таме настале низањем грехова, о којем пева Андрија Критски; бездан „тамнога огња“ у овоземаљским страстима виђен од Јована Лествичника или мучење пре страшног суда опевано код Димитрија Кантакузина јесу примери византијскога богословља које, како је говорио Јован Мајендорф, иницира скромност и свест о суживоту са Богом. У поетикама Симовића и Бећковића проналазимо топос скромности уткан у молитвену структуру и тематско-мотивски круг певања о избављењу из мрака и страдања. Сличан поетички замах срећемо на примеру поезије Новице Тадића, како закључује Јелена Младеновић: „Топос афективне скромности јавља се у спрези са топосом грешности, пореклом из дела Андрије Критског“ (Младеновић 2020: 82).

Пре херменеутичког осврта на стихове песама које су предмет наше анализе, неопходно је осврнути се на положај топоса скромности као реторичког елемента у језику и композицији песме. С обзиром на то да су „Двије можда најзначајније особине средњовековне књижевности `апстракција` и `дедукција`“ (Делић 1990: 188) и да је „Опште место инструмент апстраховања, средство да се уреди, систематизује шаренило појава стварности, да се то шаренило учини лако видљивим за разум“ (Аверинцев 2019: 173) могуће је песме „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ Љ. Симовића и „Богородица Тројеручица“ М. Бећковића посматрати у симболистичком кључу – управо због тога што је апстраховање посредством општих места јасно уочљиво на нивоу реторике поетског дела.

Симболика Богородице и њено дедуковање из свеукупног хришћанског семиолошког потенцијала, који се црпи из Византије и српског средњовековља, у овим двама песмама функционише спуштањем са универзалног на блиско и конкретно. Мотив Богородице као библијска, хришћанска или византијска општост доведен је у везу са српским средњим веком. Овај процес функционише по чувеној семиотичкој једначини ознаке и означеног коју дефинише Фердинанд де Сосир у свом капиталном делу *Курс ојшїїе линївїсїїїке*. Тако Бећковић гради прву визуелну поетску слику у којој за ознаку има Јована Дамаскина, у мотиву одсечене руке, а за означено Светога Саву – измиритеља завађене браће:

Ја ти не дођох, брза помоћнице,
 Да би ми одсечену шаку замирила,
 Нити да те носим кући, Свемоћнице,
 Да би завађену браћу измирила...
 (Бећковић 1988: 50).

Симовић последњом строфом завршава дедукцијски левак, тако што Дамаскинову трећу руку саображава храсту, који је двојако симболичан – као словенски и хришћански симбол српског народа:

византијске уметничке књижевности Словени присвајају основу општих места, која ће се, касније, особено развијати у старим источним и јужним словенским књижевностима“ (Трифунувић 1990: 199–200).

Двема рукама сахрањене, Тројеручице,
у ову земљу, испуњену муком,
Нек нас из ове црне земље у облак
понесе храст, засађен трећом руком
(Симовић, 1991: 268).

У контексту когнитивне лингвистике храст би се могао интерпретирати као знак још дубљег архетипског потенцијала. Последња строфа Симовићеве песме кореспондира и са једном другом песмом Матије Бећковића – „Покајница“, у којој се, такође последњим стиховима, евоцира храст као духовна вертикала, *Axis Mundi*, где је храстоликост једнака христоликости, односно, залог свеоштег човековог суштства постојања и бивствовања: „Јер Храст је Растко / И бадњак је Христ / А листови су ране Христосове“ (Бећковић 2006: 173).

Теотоколошка поезија своје уметничко поље конституише или апстрахује у дискурсу надљудског, божанског, апсолутног света. Мотив треће руке, који је најмањи заједнички садржалац Бећковићеве и Симовићеве песме, преклапа симболистички дискурс хришћанске теологије и митског потенцијала храста и (X) Растка Немањића. У том смислу, топос скромности потекао је од самоунижења и дијачког повлачења на маргину текста у средњовековној литератури, али је у савременом песништву добио конципирајућег и реконструирајућег конституента света. Топос скромности у лирици два велика српска песника је субјект, а не објект иманентне поетике.⁵

Сходно наведеном, важно је рећи да се херменеутички осврт на савремено српско песништво од послератног модернизма до данашњих дана, које призива Византију и српско средњовековље, не мора односити искључиво и једино на његову теолошку компоненту. Реч је о високом песничком задатку који у загрљај саобразије доводи религију и културу, бришући норму наметања граница, при чему се креира универзални естетички образац уметничког обједињавања и синкретичности. Црквено духовно песништво, које се писало и које се и данас пише је изван домашаја овог рада.⁶

Карактер уметности која у себе апсорбује хришћански творачки елемент препознатљивији је по универзалности, него по теолошком задржавању у строгим оквирима хришћанске православне догме:

„Византија делује кроз хришћанску уметност, уметност која је посебна и чији се настанак и развој налазе под знаком јасних одредница, чак и за оне који немају чисто теолошки карактер: сложено културно наслеђе, трајност и релативна стабилност Византијског царства – одакле проистиче трајност и јединство културе“ (Беженару 2019: 101).

5 У прилог овој тези говори есеј Миодрага Павловића: „Теолошка и део митске мисли јесу мисли о духу, божанству и животу, дакле о нечему чији су хоризонт и знање битно већи од човековог. [...] Међутим, кад човек мисли воду, ваздух, ватру и земљу као начела, онда је он тај који мисли свет. [...] Конципирањем битка, бића, битија, људска мисао постаје централна тачка (овог и оног) света“ (Павловић 1984: 16–17).

6 Види: Костић, Слободан. (2000). *Православно духовно йеснишйво*. Србиње / Београд / Ваљево / Минхен: Хришћанска мисао.

Теотоколошке песме Љубомира Симовића и Матије Бећковића јесу потрага за оквирима и усидрењима културе или „жудња за [њеном] Целином“, како пише Марко Радуловић о поезији Ивана В. Лалића:

„Жудњом за Целином која се исказивала трагањем за културним континуитетима, митским слојевима колективне свести и архетипским симболима духовног живота, у српску поезију поново се вратила религиозна духовност као неразводјни пратилац поезије“ (Радуловић 2017: 328).

Важно је напоменути да употреба топоса скромности и молитвеног тона у поетским молитвама савремених српских песника није подражавајућ однос према литерарном стилу или задатој форми, већ према обрасцу културе који се мењао и употпуњавао од античке Грчке, преко Византије и средњег века на простору култура наследница, до савременог доба које је оденуто у ренесансна, барокна и просветитељска културна и литерарна тежишта. На теразијама спуштања у дубоку традицију за песника је неизводљиво игнорисање или прећуткивање свих ових аспеката. Када говоримо о византијским песничким обрасцима, немогуће је указати на хомогену језичко-стилску или било какву јединствену естетичку творевину, јер је реч о културном и књижевном развоју дугом хиљаду година, не рачунајући старогрчку философију и комплетно културно наслеђе које претходи формалном конституисању Византије као Источног римског царства.⁷ Роберт Браунинг указује на хронологију кретања језика византијске књижевности, од наслеђене античке класике, преко различитих културних упиља, до формирања аутентичних византијских класицистичких образаца.⁸

И Атанасиос Коминис ће указати на велики почетак и настанак поезије у Византији: „Овако створена поезија заиста је била велика, она је одолела времену и може се поредити са осталом великом поезијом светске књижевности. Романова поезија отворила је ново поглавље у историји грчког [ромејског] духа“ (Коминис 2019: 87–88).

Прегледни систематизовани приказ топоса скромности прилажемо у табели бр. 1.

7 Ханс Георг Бек, када говори о патристичкој књижевности у Византији, о делу црквеног оца александријског епископа Атанасија, указује на могућност праћења књижевне традиције и дубље у прошлост у предвизантијско тј. у старогрчко време: „[...] може се историја текста пратити, чак и на грчком тлу, много даље унатраг, јер имамо низ грчких схолија уз текст које потичу барем из 6. века“ (Георг Бек 1967: 203).

8 „Хришћани су се [у Византији] спорадично служили разним песничким формама наслеђеним из класичног света да би хвалили свог Бога, да би подучили вернике и да би се сећали светаца и мученика. [...] Шести век је видео први процват специфично хришћанске грчке поезије, литургијске химне. [...] Признати мајстор кондака био је Роман Мелод. [...] Период од V до VII века сведок је развоја наслеђених нивоа књижевног језика ка новим `византијским` обрасцима [...] Осетљивост на атички језик и стил има утицаја на већи део књижевности позног IX и X века [...] [док су] XI и XII век сведоци увођења класицизма од стране Македонске ренесансе и његовог пуног сазревања. Писци као Михаило Псел, Ана Комнина и Никита Хонијат култивисали су језик који имитира, по њиховом виђењу, класичне узоре од Хомера до црквених отаца“ (Браунинг 2019: 35–50).

ТОПОС СКРОМНОСТИ			
Љубомир Симовић		Матија Бећковић	
„Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“		„Богородица Тројеручица“	
ознака	означено	ознака	означено
Док се затварају све капије, сви капци, пред смрадом наших грехова и рана, (грешност субјекта и колектива)	Тројеручице, нек нам се отвори црква на Твојој трећој руци сазидана! (избављење и спас)	Ја ти не дођох, брза помоћнице, Да би ми одсечену шаку замирила, (Јован Дамаскин)	Нити да те носим кући, Свемоћнице, Да би завађену браћу измирила... (Свети Сава)
Тројеручице, луко и утехо, мајко чокоту ког распињу и туку, (хришћанско мучеништво)	смилуј нам се, грешним и убогим, и прими душе наше у Твоју трећу руку (грешност субјекта и колектива+молба)	Ишчупане су ми руке из рамена, Кућа раскућена, а браћа поклана, (хришћанско мучеништво)	Па сиђох до свог најдоњег камена Да себе тражим, Мајко са три длана. (сопство+избављење и спас)
Двема рукама сахрањене, Тројеручице, у ову земљу, испуњену муком, (хришћанско мучеништво)	нек нас из ове црне земље у облак понесе хрст, засађен трећом руком! (хрст, словенство, српски народ)	Једино овде, Царице Небеса, На мом језику се моли без застанка, (језик и простор+молитва)	И не лаже ништа, и не једе меса, И осам векова пости без престанка. (потврда скрушености и скромности)
		И кад би ми земљу и језик збрисали, Све, сем ове стопе на којој сад стојим, (апокалиптични тон)	Знам: још се из људи нисмо исписали, А док тебе има да и ја постојим. (сопство у исходној егзистенцији)

ГРАМАТИЧКИ ПАРАЛЕЛИЗАМ У СВОЈСТВУ МЕХАНИЗМА ПОЕТСКЕ МОЛИТВЕ

Након сагледавања топоса скромности, грешности и унижности са аспекта семиолошког вишезначаја и реторике текста, важно је указати на елементе поетске молитве или песме-молитве. Поетска молитва је, како вели Валентина Аврамова Маслова, савремена лирска песма која надограђујући средњовековни жанр молитве прелази у уметничко поље и ствара продужене естетичке меандре (Аврамова Маслова 2013: 195–210). Кључни поетички пасаж у којем се срећу и прожимају молитва и поетска молитва на примерима песама Љубомира Симовића и Матије Бећковића јесте

молитвени тон или, како је говорио Слободан Костић, „исходишни шапат“. Тон молбе и мољења настаје низањем поетских слика које уткане у предметни свет песме стварају амбијент најнепосреднијег облика дијалогичности између лирског субјекта и Бога. Један од основних поступака којим се постиже специфична рафинирана музикалност песничког дела јесте граматички паралелизам.

Рефренично понављање вокатива „Тројеручице“ и мотива Дамаскинове „треће руке“ у десет строфа Симовићеве песме отвара амбијент поетске оркестрираности који указује на неопходност исцрпљивања смисла и потраге за њим у свакодневном животу, у времену „сад“. Оно што је, већ на први поглед, симптоматично јесте понављање ова два структурна елемента доследно у пару. Роман Јакобсон, када говори о поезији Мајаковског у свом есеју „Поезија граматике и граматика поезије“, указује на један важан детаљ који се тиче способности песничког језика да понављањем и граматичким паралелизмима осветли свет у његовој свеукупности:

„У песничкој митологији језичка фикција супстантивизираног и отуда хипостазираног процеса прераста у метонимијску слику живота као таквог [...] `Грамматичка фигура` која се понавља и која, како је тачно видео Џералд Менли Хоупкинс, чини заједно са `звучном фигуром` конститутивни принцип стиха, нарочита је уочљива у оним песничким облицима, где се суседне метричке јединице путем граматичког паралелизма мање-више доследно комбинују у парове [...]“ (Jakobson 1978: 173–174).

По овом принципу вокатив „Тројеручице“ и синтагма „трећа рука“ у песми Љубомира Симовића укомбиноване у метричке парове креирају метонимијску или исходишну слику света или, барем, ситуације, окружја у којем се свет савременог човека обрео. У том погледу, важно је поћи од става Радомана Кордића да је „Поезија [је] интелектуално виђење, разјашњење стања света [...]“ (Кордић 1982: 171), а свет у којем се Суштина не понавља свакодневно као молитва, засигурно може заборавити на њу и њене благодати. Заправо, без Суштине свет заборавља себе и пориче властиту егзистенцију. Симовићева песма је отпор заборављању и несећању, алтернатива, другост таквом убрзаном принципу живљења модерног човека.

Грамматички паралелизам „Тројеручице“ и „трећа рука“ сижејни су костур песме „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ који мења хронолошку позицију, некада у првом и последњем, некада у претпоследњем и последњем стиху строфе, а задржава и учвршћује ткиво лирског дела опредмећено у метафоричким асоцијативним низовима садржаних од појединачних лексема (чамци, благе луке, густе олује, пучина, браћа у казану олова, метар, литар, кантар, тег, врећа, риба, врана, бескућници, чокот, храст) или од синтагми (смрад грехова и рана, подножје брада, жетвене сламе, неслана мора и јела). Поетско саображење сижејног костура песме оличеног у граматичком паралелизму и песминог садржинског ткива сазданог од уланчаних метафора ствара аутентични симовићевски механизам поетске молитве.

Бећковићев граматички паралелизам који гради молитвени тон тј. механизам поетске молитве читљив је, првенствено, на плану риме. Оркестрираност стихова постиже се укрштеном римом у катренима, као и комбинацијом асонанце,

алитерације и анафоре. Матија Бећковић у песми „Богородица Тројеручица“ у првој строфи, како је указано у контексту ознаке и означеног топоса скромности, призива Светог Јована Дамаскина, којем је Богородица услишила молитве и исцелила руку и Светог Саву, измиритеља браће: проугарског Вукана и провенецијанског Стефана Првовенчаног. На културни и историјски дискурс Бећковић песмотворном креативношћу калемџи апокалиптичну немилосрдност света данашњице, макрокосмичног, у којем нема ни руку, ни браће, ни куће, и микрокосмичног – злослугног недостајања, одсуства или потирања сопства: „Ишчупане су ми руке из рамена, / Кућа раскућена, а браћа поклана, / Па сићош до свог најдоњег камена / Да себе тражим, Мајко са три длана“ (Бећковић 1988: 50). Наредна строфа песме „Богородица Тројеручица“ има и свој непосредни интертекстуални одраз. У „Химни Богородици“ у „Гласу 8.“ Светог Јована Дамаскина јавиће се готово истоветно поређење Богородице, односно утробе њене, са небеским простором: „Он који је пре векова Бог наш. / Јер материцу Твоју учини Престолом, / И утробу Твоју – Ширу од Небеса!“ (Дамаскин 2015: 48). У Бећковићевом стихотворју родиће се синтагма „Царица Небеса“, која се крајње бизарно и гротескно, сходно безмерју и несавршености света таштине, римом уврежава са лексемом „месо“: „Једино овде, Царице Небеса, / На мом језику се моли без застанка, / И не лаже ништа, и не једе меса, / И осам векова пости без престанка“ (Бећковић 1988: 50). У последњој строфи песник ће створити поетску слику одбљеска „последњег времена“ какву срећемо у „Молитви Богородици“ Димитрија Кантакузина из Новог Брда. Једини залог постојања људске боголике душе јесте Богородичин демијуршки залог који поручује да докле је Ње до тада је и нас – до краја света: „И кад би ми земљу и језик збрисали, / Све, сем ове стопе на којој сад стојим, / Знај: још се из људи нисмо исписали, / А док тебе има да и ја постојим“ (Бећковић 1988: 50). Механизам поетске молитве Матије Бећковића огледа се у метричком пару римованих завршетака стихова и дијалогичних наративних целина у њиховом ткиву. Прегледни систематизовани приказ механизма поетске молитве представљен је у табели бр. 2 на крају рада.

*

Три поетичке константе у поезији Љубомира Симовића и Матије Бећковића које су осветљене у одељцима насловљеним „Принцип традиције – алтернатива несећању“, „Топос скромности у светлу семиолошке призме“, „Грамаатички паралелизам као механизам поетске молитве“ и на репрезентативним примерима двеју песама „Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“ и „Богородица Тројеручица“ представљају песнички философски принцип одабира традиције као алтернативе несећању. Узимање једне песме за одређивање поетике аутора могуће је и немогуће у исти мах. У овом огледу поверење је дато другој интерпретативној могућности, јер, како тврди Александар Јовановић „[...] иза сваке песме стоји целокуина поезија њеног аутора, а тумач (а са њим и читалац) у суочавању са конкретним текстом из почетка креће у његов опис“ (Јовановић 2021: 321).

У том погледу, два, у наведеним песничким фазама елиотовски одређена песника, бирају српски средњи век ослоњен на културни улицај Византије као другост

или другачије виђење књижевне баштине у односу на певање постмодерних или неоавангардних, такође уметнички легитимних и за културну разноврсност веома пожељних, песничких традиција. Градећи две велике теотоколошке химне, два песника, попут својих савременика Ивана В. Лалића, Милорада Павића, Миодрога Павловића, Васка Попе, и мало млађих, Слободана Костића, Милосава Тешића, Ивана Негришорца, Рајка Петрова Нога, Селимира Радуловића, формирају сасвим особен елемент иманентне поетике и поетичких струјања свога времена – механизам песме-молитве или поетске молитве. У оквирима предметног света песме оплемењеног молбом, мољењем, молитвеним шапатом и спуштањем у традицију певања, функционишу и општа места старе српске књижевности преузета из византијске химнографије, светоотачке литературе и аскетскога исихастичког подвижништва. Кључно опште место у средњовековном жанру молитве које се рефлектује на савремену лирску песму и обезбеђује јој естетичка разгранавња у уметничком пољу јесте топос скромности (учестало увезан или изједначен са топосом грешности). Докази за нову лирски сврсисходну употребу овог топоса у песништву тражени су у визури семиологије, где се посредством Де Сосирове једначине ознаке и означеног у сржи језика и реторике песничког текста изналазе одрази византијске естетике који у помереном дискурсу епохе добијају синкретичну спрегу теолошког, културног и књижевноуметничког.

МЕХАНИЗАМ ПОЕТСКЕ МОЛИТВЕ		
Љубомир Симовић		Матија Бећковић
„Десет обраћања Богородици Тројеручици Хиландарској“		„Богородица Тројеручица“
граматички паралелизам – сиже песме	метафорички низ – ткиво песме	граматички паралелизам – укрштена рима дијалогичне наративне целине – ткиво песме
Мајко Слова и Спаса, Тројеручице, [...] излетеле из Твоје треће руке!	нека наше чамце у благе луке из густих олуја с пучине доведу птице	Ја ти не дођох, брза помоћнице , Да би ми одсечену шаку замирила , Нити да те носим кући, Свемоћнице , Да би завађену браћу измирила...
Тројеручице, катанце, браве и врата, [...] нека нам Твоја трећа рука откључа!	браћу у казану олова које кључа, све што су безбројне руке закључале,	Ишчупане су ми руке из рамена , Кућа раскућена, а браћа поклана , Па сиђох до свог најдоњег камена Да себе тражим, Мајко са три длана

Тројеручице, док нас лове и мере [...] измери нас, и помиљуј нас, трећом!	метром, литром, кантаром, тегом и врећом, Ти, двеју руку склопљених пред кантарцијом,	Једино овде, Царице Небеса, На мом језику се моли без застанка, И не лаже ништа, и не једе меса, И осам векова пости без престанка.
бескућнима у вејавици, Тројеручице, Твој трећи длан нека нам буде кров!	Док кишу проткива суснежица, и вук, риба и врана крећу на нас, у лов,	И кад би ми земљу и језик збрисали, Све, сем ове стопе на којој сад стојим, Знам: још се из људи нисмо исписали, А док тебе има да и ја постојим.
Тројеручице, нек нам се отвори црква на Твојој трећој руци сазидана!	Док се затварају све капије, сви кашци, пред смрадом наших грехова и рана,	
трећом нас руком, Тројеручице, исцели!	Голе, млаћене моткама, секирама, оборене под ноге, и дотучене у подножју брда уз које смо се пели,	
И узвиси, трећом руком, Тројеручице,	све оне који су, стотинама руку, стотинама година, из жетвених слама, бацани на дно казана и јама!	
нек засветли, нек нас осоли, Тројеручице, со суза, скупљена у Твојој трећој руци!	У овом свету несланих мора и јела, док нам се броје последњи тренуци,	
Тројеручице, луко и утехо, [...] душе наше у Твоју трећу руку!	мајко чокоту ког распињу и туку, смиљуј нам се, грешним и убогим, и прими	
Двема рукама сахрањене, Тројеручице, [...] понесе храст, засађен трећом руком!	у ову земљу, испуњену муком, нек нас из ове црне земље у облак	

ИЗВОРИ

- Бећковић 1988: Матија Бећковић. *Служба Светиом Сави*. Шабац: Глас цркве.
 Бећковић 2006: Матија Бећковић. *Синџиво*. Београд: Политика, Народна књига.
 Симовић 1991: Љубомир Симовић. *Хлеб и со*. Београд: СКЗ, БИГЗ, Просвета, Дечје новине.

ЛИТЕРАТУРА

- Аверинцев 2019: Сергеј Сергејевич Аверинцев. *Рейорика и извори евројске књижевне традиције*. Превеле: М. Грбић, С. Бојић. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Аврамова Маслова 2013: Валентина Аврамова Маслова, „Поетска молитва са становишта синтезе религије, науке и културе”, *Теолинвистичка проучавања словенских језика*, књ. 5, ур. Ксенија Кончаревић, Јасмина Грковић-Мејдор. Београд: САНУ, 2013, 195–210. Превод је публикован у: *Лейојис Мајице срјске*, 504, 2019, 1–2, 52–67, превео Милан Громовић.
- Беженару 2019: Људмила Беженару. *Уицијаз Византије на културу средње и источне Евроје*. Превела Д. Попов. Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Бојовић 2020: Драгиша Бојовић. *Радуј се, јер ће срјска уста хвале. Антилојија срјске теолојколошке поезије (од XI до XXI века)*. Ниш: Међународни центар за православне студије.
- Браунинг 2019: Роберт Браунинг. *Језик византијске књижевности*. Превео Д. Ацовић. Лозница: Карпос.
- Георг Бек 1967: Ханс Георг Бек. *Пушјеви византијске књижевности*. Превела Ј. Протић-Крсмановић. Београд: СКЗ.
- Дамаскин 2015: *Свети Јован Дамаскин и Бојородица Тројеручица*. Ур. З. Шаренац, К. Милићевић. Земун: Ризница+.
- Делић 1990: Јован Делић. *Традиција и Вук Стефановић Караџић*. Београд: БИГЗ.
- Jakobson 1978: Roman Jakobson. *Ogledi iz poetike*. Beograd: Prosveta.
- Јовановић 2021: Александар Јовановић. „О једанаест песама Ивана В. Далића“. *Лейојис Мајице срјске*, 197, 508, 3, 319–322.
- Кнежевић 2001: Божидар Кнежевић. *Мисли*. Уб: Завичајно коло.
- Коминис 2019: Атанасиос Коминис. „Да ли је било поезије у Византији?“ Ур. Д. Аничић. *Предавања о византијској књижевности*, 75–102. Лозница: Карпос.
- Кордић 1982. Радоман Кордић. *Поезија и увид*. Београд: Просвета.
- Манго 2009: Сирил Манго. *Византијска књижевност као криво ојледало*. Превела М. Бабић. Лозница: Карпос.
- Младеновић 2020: Јелена Младеновић. „Средњовековни топоси у поезији Новице Тадића“. Ур. Светлана Томин, Милан Громовић. *Савремено срјско јесништво и ново средњовековље: Византијске теме и мотиви*. Нови Сад: Филозофски факултет.
- Павловић 1984: Миодраг Павловић. *Природни облик и лик: ликовни ојледи*. Београд: Нолит.
- Радуловић 2017: Марко Радуловић. *Срјсковизантијско наслеђе у срјском јослерајном модернизму*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Трифунровић 1990. Ђорђе Трифунровић. *Азбучник срјских средњовековних књижевних јојмова*. Београд: Нолит.
- Цвитковић 2009: Иван Цвитковић. *Речник релијјских јојмова*. Нови Сад: Прометеј.

Milan B. GROMOVIĆ

SELECTION OF TRADITION AND RESISTANCE TO CULTURAL OBLIVION
IN THE POETRY OF LJUBOMIR SIMOVIĆ AND MATIJA BEČKOVIĆ

SUMMARY

The choice of tradition, in the Eliot sense, determined two contemporary Serbian poets and brought their poetics closer to creating an alternative to cultural oblivion. It is a question of poetic turning to tradition (poetic memory) as a multi-layered alternative - a creative path of poetic memory in three directions: renewal of tradition, re-actualization of the topos of modesty and development of the song-prayer as a genre. The renewal of the dormant / neglected tradition, which implies a cultural vertical from Byzantine aesthetics, through the Serbian Middle Ages to the present day, is a poetic focus on a kind of nurturing, re-actualization of poetic heritage. The paper presents an analysis of the poems „Ten Addresses to the Mother of God Trojeručica Hilandarska“ by Ljubomir Simović and „Bogorodica Trojeručica“ by Matija Bećković from the aspect of poetic prayer defined by the modern Russian theory of literature, in the first place Valentina Avramova Maslova. Modesty as a general place of the medieval Serbian and Byzantine writing tradition is re-actualized in the mentioned poems in the function of framing the lyrical structure with elements of prayer and supplication. Motives that express modesty correspond to the motives of sinfulness of the individual and the collective, as well as to the motive of redemption, which is still in this form of contemporary Serbian poetry almost the same as in the Middle Ages. The rhetoric of self-humiliation results from the position of a lyrical subject who is homeless and crippled in Bećković's poem, and in Simović's conscious of the „stench of sins“ of the collective to which he belongs. Repentance and desire, hope in mercy and forgiveness of sins, which is the basis of the medieval liturgical genre of prayer, are added to modesty. The work further illuminates the process of aesthetic permeation of the sacred and the secular (artistic), which is a key element of poetic prayer, which is an author's lyrical poem based on the prayers and supplications of those from the new Middle Ages.

Keywords: Poetic tradition, alternative, Ljubomir Simović, Matija Bećković, Virgin Mary, poetic prayer, topos of modesty, theotocological poetry, semiology, grammatical parallelism.